

A gaudīya-vaiṣṇava zene irodalma

Rátkai Gergő

A zene minden civilizációban megtalálható, végigkíséri az emberiség történelmét. Míg a nyugati tudósok szerint az ének és a zene „részben sírással és üvöltéssel rokon, részben a kötött mozgásritmus születte”,¹ addig a *gaudīya-vaiṣṇava* hagyomány – mint mindent – a zenét is Kṛṣṇától eredezteti.² Lényeges, hogy az indiai kultúrában a zene nem létezhet szakrális háttér nélkül, sőt mi több, a vallási létesítmények a kezdetektől a legnagyobb mecénásai mindenfajta művészetnek. Tény, hogy az indiai művészet történetében a legfőbb hagyományok a klasszikus zenében, a táncban, a színház- és képzőmű-

vészetben a hindu templomokból erednek. Ennek tudható be, hogy sok előbb említett művészeti ág hanyatlása akkor kezdődött el, amikor elhagyták az eredeti vallásos mátrixukat, hogy belépjenek egy világi környezetbe, amely egy más – nem az odaadásról és spirituális témákról szóló – mondanivalóval rendelkezik.³ Éppen ezért a *gaudīya-vaiṣṇava* hagyomány csak kinyilatkoztatott szentírásokat, illetve felhatalmazott személyek⁴ által írott műveket fogad el forrásul.

Az alábbi tanulmányban ezek közül a legjelentősebbeket igyekszem bemutatni.

A gaudīya-vaiṣṇava zene kutatásának nehézségei

Mindenekelőtt szeretném megemlíteni, hogy a zenéről szóló irodalom a védikus⁵ történetírás igen gyenge pontja - valójában nem is létezik. Ennek a ténynek sötét árnya vetül a védikus művészetek ezen nagyon fontos ágát kutatni kívánó tudósra. A védikus irodalom ugyanis nem ad pontos leírást sem a hangszeres, sem pedig a vokális zenéről. Ennek ellenére vitathatatlan az a tény, hogy ebben az időszakban is virágoztak ezek a művészeti formák, hiszen a védikus irodalom sok hangszeréről ír,⁶ illetve sok történetben olvashat-

¹ Szabolcsi 1999: 9.

² *Śrīmad-Bhāgavatam* 1.1.1 + magy.: „Az Úr Śrī Kṛṣṇán medítálok, mert Ő az Abszolút Igazság, a megnyilvánult univerzumok teremtésében, fenntartásában és megsemmisülésében minden ok elsődleges oka.” [...] – „Vāsudeva, vagyis az Úr Śrī Kṛṣṇa minden ok oka, s minden, ami létezik, Tőle ered.” (Bhaktivedanta Swami, A. C. 1992-1995; későbbiekben: *ŚBh.*).

³ Saurabh Goswami – Thielemann 2005.

⁴ Olyan személyek akik a kinyilatkoztatott szentírásokon alapuló, releváns tanításokat adnak át, másnéven lelki tanítómesterek, azaz *śikṣā-guruk*.

⁵ Ezt a kifejezést itt Rahul Peter Das „védikus2” értelmében használom. (Das 2007: 25-42).

⁶ *P.l.: mṛdaṅga-śaṅkha-bheryas ca/vīṇā-panava-gomukhāḥ/dhundhury-ānaka-ghaṅṭādyā/nedur dundubhayas tathā* – „Mialatt az Úr távozni készült a hastināpurai palotából, számtalan

jük, hogy a szereplők zenélnek, énekelnek, táncolnak, de az alapelvei, rendszerei, és az előadás stílusa ismeretlen volt már a középkor tudósai számára is.

Harappában, Mohenjo Daroban, Sir Mortimer Wheeler ásatásai közben hétlyukú furulyára, húros hangszerekre, dobokra bukkant, ami azt feltételezi, hogy már ezen városok elnéptelenedése előtt évszázadokkal használták azokat.⁷

Az indiai zene történetét kutatni kívánó tudós tehát nagyon ingoványos talajra téved, amikor annak eredetét próbálja kutatni, hiszen a fennmaradt írásos anyagok elenyészőek, eredetük, koruk többnyire ismeretlen. Ennek ellenére megállapítható, hogy valójában egyik sem túlzottan ősi. Legtöbbje a mohamedán hódítás idejéből vagy későbből származik.

A másik probléma az, hogy maguk a zenei fogalmak – melyekre a még fellelhető művek építkeznek – sem értelmezhetőek pontosan a ma élő tudósok számára. Sajnálatos módon nagyon sok irat odaveszett India folytonos idegen megszállása alatt. Könyvek ezrei semmisültek meg – zene és sok egyéb más témában – Texilában, Nālandában, Varanasiban, Sārnathban, Mathurāban, Ujjainben és sok más székhelyén az ősi kultúrának.⁸

A harmadik probléma az, hogy a ránkmaradt írások nem egyértelműek. A jelen kor zenekutatói többnyire nem ér-

tenek egyet egymás teóriáival, ahány kutató, annyi elmélet, amelyek sokszor elmentmondanak egymásnak. Az alábbi ismertetőben megpróbáltam összegyűjteni azokat a tényeket, amelyekben legtöbbjük egyetért.

Legősibb források

A *vaiṣṇava* hagyomány egyértelműen a Védákat fogadja el ismeretszerzési forrásként. Ez azt jelenti – amint erre a bevezetőben is utaltam –, hogy mindenfajta tudásnak, legyen az filozófiai vagy gyakorlati, kinyilatkoztatott szentíráson kell alapulnia.⁹ A *Manu-saṁhitā* is megjegyzi:

*sarveṣāṁ tu sa nāmāni
karmāni ca pṛithak pṛithak
veda-śabdebhya evādau
pṛithak-saṁsthāś ca nirmame¹⁰*

A teremtés kezdetén tehát a tudás olyan művészetekről, mint a zene, tánc, éneklés, szobrászat, tudományok és orvoslás, átadatott a megnyilvánult Védákon keresztül.

A Védák kiegészítései, az *upavedák* foglalkoznak a különböző tudományágakkal:

- az *Āyur-veda* az egészséges élet tudományát,
- a *Dhanur-veda* a hadtudományokat és a harcművészeteket,

dob — mṛdaṅgák, dholák, nagrák, dhundhurīk, dundhubik — és számtalan fuvola, valamint a viṇā, a gomukha és a bheṛī hangjai zendültek föl, hogy tiszteletüket fejezzék ki az Űr előtt.” (SBh. 1.10.15); Rg-veda 8.69.9, 2.43.3, 10.135.7, stb.

⁷ Massey 1993.

⁸ Shripada 1977.

⁹ Ezt a *Vedānta-sūtra* (1.1.3) is egyértelműen kijelenti: *śāstra-yonivāt*, azaz [minden tudást] az írásokból, mint forrásból [lehet megérteni]

¹⁰ „Az Űr Brahmā megtanulta a különböző dolgok neveit, az egyes rendek feladatait a Védák szavaiból, és így el tudta terjeszteni a megnyilvánult részeit a neveknek és feladatoknak.” (*Manu-saṁhitā* 1.21; idézi: Satya Nārāyaṇa – Kundalīni 1995: 28).

- a *Gāndharva-veda* a zene és a tánc tudományát,
- a *Sthāpatya-veda* pedig a matematikát és a mérnöki tudományokat mutatja be.¹¹

Az *upavedákat* néha *upapurāṇáknak* is nevezik, mert technikailag a *purāṇákkal* esnek egy kategóriába. Azok számára, akik nem fogadják el a *smṛtit* autoritásként, a Védákhoz sorolják ezeket, és így a nevük *Upavéda* lesz. A *Sthāpatya-veda* a *Ṛg-vedához* kapcsolódik, mivel ezzel meghívják az Urat. Az *Āyur-veda* a *Yajurvedához* kapcsolódik, mert ebben találhatóak a leírások, hogy milyen fűszereket, egyéb dolgokat kell összegyűjteni a felajánlásokhoz. A *Sāma-veda* tartalmazza az imákat, így a *Gāndharva-veda* ehhez kapcsolódik, a zene, a dráma, a tánc és az Úrnak más egyéb dicsőítése ebből eredeztethető. Az *Atharva-vedához* pedig a *Dhanur-veda* kötődik, mivel ez egy sokkal általánosabb vonatkozás.¹²

Ezenken a védikus tudományokon alapszik a hatvannégy védikus művészet,¹³ melyek megtanítják, hogyan használható

¹¹ *āyur-vedam dhanur-vedam/gāndharvam vedam ātmanah/sthāpatyam cāsrjad vedam/kramāt pūrvādibhir mukhaiḥ* – „[Brahmā] Létrehozta az orvostudományt, a hadművészetet, a zeneművészetet és az építészet tudományát is, amelyek mind a Védákhoz tartoznak. Mind egymás után keletkeztek, az előre tekintő arctól kezdődően.” (ŚBh. 3.12.37) Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek a címek valójában csak témaköröket jelölnek. Egyikük sem létezett ilyen néven úgy, mint pl. a *Sāma-veda*.

¹² Prabhupāda *Upapurāṇáknak* nevezi ezeket. (ŚBh. 3.12.38, magy.)

¹³ E művészetek felsorolását lásd: ŚBh. 10.45.35-36 magyarázat.

a tudomány a mindennapi életben. Tehát a védikus tudományok tizennégy könyvének¹⁴ mindegyike tartalmaz művészeti elemeket is. Ezek a művészeti elemek terjednek ki és ebből jön létre a hatvannégy védikus művészet.¹⁵

A témához kapcsolódnak még az ún. *vedāṅgák*, a Védák ágai¹⁶ is, melyek a Vedapuruṣa, a megtestesült tudás testrészei. A *vedāṅgák* hozzáférést biztosítanak a Védákhoz, elmagyarázzák, hogyan kell alkalmazni a védikus tudást.

Hat ilyen *aṅga* létezik: a *vyākaraṇa* (nyelvtan), a *chanda* (verstan), a *nirukta* (szókincs), a *jyotiṣa* (matematika és csillagászat) és a *śikṣā* (a hangtan). Zenei szempontból ez utóbbi a legfontosabb.¹⁷

A védikus mantrák a szigorú szabályok szerinti megfelelő kiejtése a legnagyobb fontossággal bír a sikeres *yajña* bemutatásához.¹⁸ A *śikṣā* meglehetősen komplikált tudomány, mivel a védikus szanszkritban

¹⁴ A tizennégy könyv valójában tizennégy tudományterületet jelent.

¹⁵ Bhaktividyā Pūrṇa Svāmī, A. V.: *Caturdasa-vidya* (előadás). Mayapur, 2008. November 13.

¹⁶ Az *aṅga* ágat jelent.

¹⁷ Lásd később: *Nāradīya-śikṣā*.

¹⁸ Lásd a *Śrīmad-Bhāgavatam* 6. énekének 9. fejezetében található történetet: „*Tvaṣṭā* a mantra vibrálása során hibát követett el, mert hosszan ejtette ki, ahelyett hogy röviden mondta volna, ezért a mantra jelentése megváltozott. *Tvaṣṭā* az *indra-śatro* szót akarta kimondani, ami azt jelenti, hogy »ó, Indra ellensége«. Ebben a mantrában az *indra* szó birtokos esetben van (*ṣasthī*), az *indra-śatro* szót pedig *tat-puruṣa* összetételnek nevezik (*tatpuruṣa-samāsa*). Szerencsétlenségére *Tvaṣṭā* hosszan vibrálta a mantrát, pedig röviden kellett volna, és így jelentése megváltozott: »Indra ellensége« helyett azt mondta, hogy »Indra, aki az ellenség«. Következésképpen Indra ellensége

minden betű kiejtéséhez négy vokális dimenziót kell figyelembe venni. Ezek: a hangmagasság (magas, mély vagy közepes), a kiejtés hossza (hosszú vagy rövid), a képzés helye (cerebrális, palatális, stb.) és a hangsúly. Valójában két másik dimenzió is létezik: a zenei minőség és a kiegyensúlyozottság. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy a Védák éneklésének esztétikailag szépnek kell lennie.¹⁹

Az indiai zenetörténeti hagyomány azt tartja, hogy a zene a *Ṛg-veda* mantráinak dallamából, hangjaiból alakult ki,²⁰ tehát a *Sāma-veda* – mint egyfajta gyűjteménye ezeknek a mantráknak – kinthető a védikus zene forrásának.²¹ A Védákat az ebben meghatározott zenei sémában énekeltek, ennek neve *sāmagān*. A *sāma* azt jelenti melódia, dallam, a *gān* pedig, hogy verset énekelni. A Védák recitálása tehát a vokális zene alapja.

A *Ṛg-vedából* származó mantrák közül 1442 megtalálható a *Sāma-vedában*,²² ám azokat más szabályok szerint éneklük.

---

helyett Vṛtrāsura teste lépett elő, akinek Indra volt az ellensége.” (ŚBh. 6.9.11, magy.)

¹⁹ Bhaktividyā Pūrṇa Svāmī, A. V.: *Caturdasa-vidya* (előadás). Mayapur, 2008. november 13.

²⁰ Shripada 1977.

²¹ V.ö.: Prajānānanda 1997.

Megj1.: Jīva Gosvāmī a *Tattva-Sandarbhāban* kifejti, hogy a *Sāma-veda* a legfőbb Vēda (Anucchēda 22.14)

Megj2.: A *Bhāgavad-gītāban* azt mondja az Úr Kṛṣṇa: „*vedānām sāma-vedo ’smi – A Védák közül a Sāma-veda [vagyok].*”, ez is egy utalás arra, hogy Ő minden zene forrása.

²² Bár vannak olyan tudósok, akik szerint a *Yajur-és a Sāma-veda* ősbibb, mint a *Ṛg-veda*, tehát következőképpen ez utóbbi mantrái közt található meg az előbbiek mantrái. (Ganapati 1992)

Míg a *ṛkeket* csupán hangszínezeti különbségekkel kántálják, a *sāmanákat* – a *Sāma-veda* mantráit – ténylegesen éneklük. A *sapta-svarāként* ismert hét hangból álló zenei hangsor már a *Sāma-vedában* jelen volt, csak más neveken.²³

A *Ṛg-, Yajur és Atharva-vedák* kántálásánál csupán három hangot használnak, melyekben létezik némi variáció, de alapvetően csak három fajta hang.

Általános elterjedt tévhit, hogy kezdetben három hangszínt (*svarā*) különböztettek meg, az *udāttāt*, az *amudāttāt* és a *svaritāt*. Ezek azonban nem a szó szoros értelmében vett hangszínek, hanem az adott hang képzésének helyét adják meg. Pāṇini három *sūtrában*²⁴ és azok értelmezésében (*vṛtti*) tisztázta e fogalmak valódi jelentését. A különbség a három hangszín közt a képzés helyén alapszik, attól függően, hogy a szerv, amellyel a hangot képzik, hol helyezkedik el, a szájpadrás (*tālu*) alatt vagy felett. Így az *udātta* azt jelenti, hogy a hangképző szerv a *tālu* fölött (*ut*) helyezkedik el, az *amudātta* azt, hogy a *tālu* alatt, a *svarita* pedig e kettő kombinációja, egyfajta hajlítás.²⁵

Amikor tehát a Védákat kántálják, használható a három hang, viszont mikor a *sāmanák* szerint adják elő, az azt jelenti, hogy valóban éneklük. A *sāmanáknak* különleges potenciájuk van, hogy meghívják az áldozathoz az istenségeket.

---

²³ Név szerint: *prathamā, dvitīyā, trīyā, chaturtha, panchama, shashṭa, saptama, a śadja, ṛṣabha, gāndhāra, madhyama, pancama, dhaivata, niṣādhā* hangok helyett, melyekről később lesz szó a következő fejezetben.

²⁴ *Aṣṭādhyāyī* 1.2.29-31. (Vasu 1997)

²⁵ Kashyap 2008.

A *sāmagān*ból ered a *jātigān*, amelyben a *jāti* szó már zenei hangnemekre utal. A *jātigān* lesz az, ami a későbbiek folyamán a *rāga*-rendszeré válik.

A *brāhmaṇák* a zenét téma szerint két fő csoportra osztották: a *mārga-saṅgīta* az olyan dal, ami az istenek kedvére való,²⁶ a *deśī-saṅgīta* pedig az, ami az emberek kedvére. Mindkettő hét hangot használ, de a *mārga-saṅgītában* a dallamsorok egyértelműen be vannak sorolva hét osztályba. Név szerint: *ārcik*, ami egy hangot használ, *gāthik*, ami kettőt, *sāmik* hármat, *svarāntar* négyet, *odava* ötöt, *sādava* hatot és a *sampūrṇa*, ami hetet.²⁷

Védikus zenére találunk referenciákat a *R̥g-vedában*, a *Chāndogya*- és a *Br̥had-āranyaka-upaniṣadban*, a *Rāmāyaṇában*, a *Mahābhāratában*, azonban valódi zenei formációkra, technikákra, fogalmakra, meghatározásokra nem találunk sem a Védák *brāhmaṇa*, *saṁhitā*, *āranyaka* részeiben, sem pedig az *upaniṣadokban* vagy az *itihāsákban*.

Tényleges zeneelméleti leírások a *pu-rāṇákban* és az *upapurāṇákban* lelhetők fel. Ilyenek például a *Vāyu-purāṇa*,²⁸ a *Brahmānanda-purāṇa*,²⁹ illetve a *Viṣṇu-dharmottara-purāṇa*.³⁰

Poszt-védikus források

A Kr.e. 600 körül élt filozófus, Pāṇini írta meg a történelem első nyelvtankönyvét.³¹

²⁶ Ezt adta át Brahmā Bharata muninak a *Nāṭya Śāstrāban* (*Śrī Bhakti Ratnākara* 5.251-2502).

²⁷ V.ö.: Shripada 1977.

²⁸ 24-25. fejezet.

²⁹ 61-62. fejezet.

³⁰ III. Khaṇḍa 18-19. fej.

³¹ Címe: *Aṣṭādhyāyī*. (Staal 1988: 47)

Az ebben a műben használt fogalmakból, szavakból egyértelműen kiderül, hogy a zene, a tánc a dráma, de a szépművészetek is kifinomult szinten álltak akkoriban. Tény, hogy az Indiában ekkor használt egységes hangrendszert előbb a perzsák és az arabok vették át, majd rajtuk keresztül jutott el Európába, ahol csak a XI. században vált ismertté Guido d'Arezzo által.³²

Ezen korszak zenei formációinak első fennmaradt írásos nyomai Kr.e. 300-ból származnak.³³ A hagyomány azt tartja, hogy az első teoretikai művet zene témában Nārada (Muni) írta.³⁴ Szándékosan írtam a *muni* szót zárójelbe, hiszen sokan azt tartják, hogy ez a bizonyos Nārada ugyanaz, mint akiről a *Śrīmad-Bhāgavatamban* olvashatunk, de akadnak olyanok is, akik ezt kétségbe vonják.³⁵ A kutatások mindenesetre azt bizonyítják, hogy ez volt a neve annak, aki a *Nārādīya-śikṣā* című könyvet írta, és ez az a – ma is elérhető – mű, amelyben az író a történelemben először vizsgálja a zenét tudományos szemszögből.³⁶

³² V.ö.: Massey 1993.

³³ Shripada 1977. Megj.: Prajanananda Kr.u. I. sz.-ra datálja a művet.

³⁴ Mások szerint az első zeneteoretikával is foglalkozó mű a *Rikpratikṣhya*, mely Kr.e. 400 körül íródott.

³⁵ A későbbiek folyamán legalább négy zenetudós is a Nārada nevet használva írt könyvet zeneelméleti témában; vagy más szemszögből: Nārada négy jelentős zeneteoretikai művet is írt, ezek, a már említett *Nārādīya-śikṣā*, a *Saṅgīta-makaranda*, a *Catvāriṁśacchata-rāga-nirūpaṇa* (vagy *Rāganirūpaṇa*) és a *Pañcamasāra-saṁhitā* (vagy *Pañcama-saṁhitā*).

³⁶ Shripada 1977.

A könyv írója adja meg a kapcsolatot a *Sāma-vedában* használt hét hang (*svara*), és a manapság is használt hét hang között.³⁷ E hét hang neve a következő: *Ṣadja*, *Rṣabha*, *Gāndhāra*, *Madhyama*, *Pancama*, *Dhaivata*, *Niṣādha*.³⁸

Ugyanebben a műben olvashatjuk, hogy a *svarák*³⁹ különböző állatok hangjaival egyeznek meg. A *ṣa* a páva kiáltásával, a *re* a borját hívó tehén hangjával, a *ga* a bárány bégetésével, a *ma* a kócsag sírásával, a *pa* a kakukk dalával, a *dha* a ló nyerítésével, és a *ni* az elefánt trombitálásával.⁴⁰ Fontos megjegyezni, hogy ezek nem valamiféle lelketlen, bármilyen jelentés nélküli hangszínek, hanem képesnek kell lenniük benyomást tenni a hallgató elméjére.⁴¹

1919-ben egy páratlan kéziratot fedeztek fel Gadvalban. A brit helytartó javaslatára Gadval királya megbízta R. A. K. Shastryt a dokumentum tanulmányozásával. Később ezt a tanulmányt publikálták is, *Saṅgīta-makaranda* címen, melyből kiderül, hogy a kézirat írója a kutatás szerint szintén Nārada volt.⁴² A tudósok azonban egyértelműnek tartják, hogy ez a Nārada nem ugyanaz, mint

aki a *Nāradīya-śikṣāt* írta.⁴³ A *Saṅgīta-makaranda* hasznosnak bizonyult más dokumentumok datálásában, és Śārṅgadeva is fölhasználta írásához.

Talán a legfontosabb zeneelmélettel foglalkozó mű, amely máig fennmaradt, a *Nātya Śāstra* Bharatamunitól. Ebben a nagyon fontos iratban Bharatamuni leírja az előadóművészetek, így a zene és a tánc alapvető elemeit is. A zenetörténészek is egyetértenek abban, hogy ő volt az, aki lefektette Indiában a máig uralkodó zenei irányvonal alapjait, és írását bizonyítékként tartják számon arra, hogy már akkor létezett pontos zenei rendszer.⁴⁴

Bharatamuni kilétét, mint már azt az indiai zenetörténetben megszokhattuk, homály fedi. Valószínűleg Kr.e. 200 és Kr.u. 300 között élt, de Bharatamuni az invokációban leírja, hogy a *Nātya Śāstrát* magától Brahmától kapta.⁴⁵ Az éneklést (*pāṭyam*) a *Ṛg-vedából*, a zenét (*gītam*) a *Sāma-vedából*, a mozdulatokat és a tánc elemeit (*abhinaya*) a *Yajur-vedából* és az érzelmeket (*rasa*) az *Atharva-vedából* vette. Így tehát a *Nātya Śāstra* a Vedákból és *upavedákból* ered, és az első teremtetett lény, az Úr Brahmā nyilatkoztatta ki.⁴⁶

Noha Bharatamuni sehol nem említi a *rāga* kifejezést – helyette a *jāti* szót használja, ami nála egyfajta dallami archetípus –, végső soron ezek a hangso-

³⁷ *Nāradīya-śikṣā* 1.5.1–2.

³⁸ A *Nātya Śāstra* (28.21) is ír ezekről a hangokról.

³⁹ Olyan hangok, melyek elég hosszú ideig szólnak ahhoz, hogy érzelmeket váltsanak ki a hallgatóból.

⁴⁰ *Nāradīya-śikṣā* 1.5.3–4.

Megj.: Kalinath *Saṅgīta-ratnākarához* fűzött kommentárjában leírja, hogy a hét *śuddha* hang megfelel a test hét részének. Más írók pedig hét szint rendeltek a hangokhoz. (Massey 1993).

⁴¹ Massey 1993.

⁴² Uo.

⁴³ Shripada 1977.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ *Nātya Śāstra* 1.18. Megj.: Bharata a *Nātya Śāstrát* Vaivasvata Manu uralkodása idején, a Tretā-yugában kapta meg (uo. 1.8-11).

⁴⁶ Uo. 1.17.

rok képezik majd a később elterjedő *rāga*-rendszer alapját.⁴⁷

Megemlíteném még Dattila és Kohala nevét, akik Bharatamuni fiai voltak,⁴⁸ és jelentős zeneelméleti műveket írtak. Dattila *Dattilam* című műve máig fennmaradt. Ebben a műben kizárólag zeneelmélettel foglalkozik 224 versen keresztül. Kohalával együtt megírták a *Dattila-kohālīya* című művet is, ez azonban – mint ahogy Kohala legtöbb műve⁴⁹ – jelenleg csak szanszkrit nyelvű kézirat formájában érhető el. A későbbi korok írói és szövegmagyarázói igen sokat hivatkoznak rá.

Az első szöveg, amely a *rāgákat* elemzi⁵⁰ és részletesen tárgyalja Mataṅga *Brhaddeśīje*.⁵¹ Ez a könyv alapozta meg azt a máig uralkodó teóriát, hogy a beszédhez hasonlóan a zene is folyamatosan fejlődött az idők folyamán, és egyre változatosabb lett.⁵²

1160-ban⁵³ Locanakavi, a bengáli Valasena király udvari muzsikusa kiadta *Rātaraṅginī* című munkáját, melyben ti-

zenkét alap-*rāgát* határoz meg,⁵⁴ amelyekre nyolcvanhat alárendelt *rāga* épül. Ezeket a *rāgákat* máig sokan használják.⁵⁵ Tudjuk azt, hogy Locanakavi több könyvet is írt, ám ezek az idők folyamán vagy elvesztek, vagy megsemmisültek.⁵⁶

Másik jelentős személy ebből a korszakból Jayadeva, aki *Gīta Govindájában* az Úr Kṛṣṇa és Rādhārāṇī vṛndāvanai kedvteléseit írja le. Ő volt az, aki versmértékével meghatározta a versek előadásához a megfelelő ütemeket. Saját maga énekelte a költeményt, és felesége a táncával illusztrálta azt.⁵⁷ Jayadeva után az *ālvārok*⁵⁸ vitték tovább a *vaiṣṇava* zenei kultúrát.⁵⁹

A következő említésre méltó zenetörténeti mű Śārṅgadevától⁶⁰ származik. A címe: *Saṅgīta-ratnākara*, és olyan fogalmakat tárgyal, mint a *svarāk*, a *jātik*, a *tānāk*, és a *murcchanāk*, valamint bizonyos hangszerekről is említést tesz. Ez az első könyv, ami részletesen ismerteti a *rāgákat*, összesen 264-et sorol fel belőlük. Egyes napszakokhoz csakúgy, mint az egyes évszakokhoz, meghatározott *rāgákat* rendel, illetve az időjárástól is függővé teszi azok használatát.⁶¹

⁴⁷ Prajanananda 1997.

⁴⁸ *Nāṭya Śāstra* 1.26-39.

⁴⁹ Például: *Kohala-rahasya*, *Tāla-lakṣaṇa*, *Kohālīya-abhinaya-śāstra*, *Abhinayaśāstra*, *Tālādhāya*.

⁵⁰ Meg kell jegyezni azonban, hogy ezeknek a *grāma-rāgáknak* nincs kötődésük a később elterjedt *rāgákhoz*. (Bandyopadyaya 1977).

⁵¹ Bandyopadyaya szerint IX.sz., Prajanananda szerint IV.–VII. sz. (Bandyopadyaya 1977, ill. Prajanananda 1997).

⁵² Massey 1993.

⁵³ Érdekes, hogy Bandyopadyaya (XIV. sz. vége, de 1660-ig) és Prajanananda (XVII. sz.) későbbi időpontokat adnak meg. (Bandyopadyaya 1977, ill. Prajanananda 1997)

⁵⁴ Shripada 1977.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Massey 1993.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Dél-indiai utazó költők, akik dalaikkal a *bhakti* kultuszát terjesztették. Költeményeikben nem tesznek említést zenetechnikai témákról.

⁵⁹ Narayan 2007: 187–204; Pathak 1999: 174–180.

⁶⁰ Élt: 1210–1247.

⁶¹ Massey 1993.

Gauḍīya-vaiṣṇava források

Az eddig felsorolt művek valójában nem *gauḍīya-vaiṣṇava* írók munkái, mégis szervesen hozzátartoznak a hagyományhoz, mivel a későbbi írók ezeket az írásokat veszik alapul.

Bár az Úr Caitanya idejéből és az Öt követő időszakból valójában nem maradtak fenn – *gauḍīya-vaiṣṇava* szempontból – hiteles zeneelméleti művek, hála a *Gosvāmīknak* és a követőiknek, néhány máig fellelhető írásban jelentős információra bukkanhatunk a témában. Ezek az információk az Úr Kṛṣṇa kedvteléseinek (*līlā*) leírásaiban találhatóak, különös tekintettel a *rāsa*-táncra vagy *rāsa-līlāra*, melyről a *Śrīmad-Bhāgavatam* tizedik énekének három fejezete⁶² is ír.

A zene fontossága ebben a kedvtelésben megkérdőjelezhetetlen, mivel a szöveg rendkívül sok utalást tartalmaz hangszerre, éneklésre és a tánc ritmusára. Első látásra ezek az utalások egyszerű metaforáknak, irodalmi díszítéseknek tűnhetnek, azonban egy behatóbb vizsgálat egyértelművé teszi, hogy az író célja az indiai zene bemutatása, úgy, hogy azt a zeneészek is megértsék. Ennélfogva a *rāsa*-tánc sokkal mélyebb megértése csak akkor lehetséges, ha a leírás e zenei dimenziókat is magában foglalja. A számtalan hangszer, kavargó tánclépések és az éneklés megannyi stílusának ismertetése ráirányítja a figyelmünket eme esemény kiemelkedő szerepére.⁶³

Erről az eseményről a *gauḍīya-vaiṣṇava ācāryák* több művükben is részletes leírást adnak. Zeneelméleti szempontból a legjelentősebbek Narahari-cakravartī Ṭhākura *Śrī Bhakti-ratnākarāja*,⁶⁴ Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī *Govinda-līlāmṛtāja*⁶⁵ és Kavi-karnapura *Ānanda Vṛndāvana Campūja*.⁶⁶ Ezek közül is a leginkább figyelemre méltó Narahari-cakravartī Ṭhākura *Śrī Bhakti-ratnākarāja*, melyben az író több mint ezer versen keresztül fejti ki a különböző fogalmakat, részletes leírásokat ad a kedvtelésben használt hangszerokról, *rāgákról*, *tālákról*, dalokról és táncról. Ami még fontosabbá teszi a művet, hogy írója a tárgyalt témákat hivatkozásokkal is ellátta, bár kissé elszomorító, hogy ezen hivatkozott művek nagy része – mint azt már megszokhattuk – mára már nem elérhető.

Az alábbiakban egy felsorolás található a könyvben referenciaként használt művekről:

- *Anjaneya**
- *Damodara-saṁhitā**
- *Hari-nayanaka**
- *Kohaliya[-abhinaya-śāstra?]***
- *Nārada-saṁhitā***
- *Nātya-śāstra****
- *Pancama-saṁhitā***
- *Saṅgīta-prayata**
- *Saṅgīta-sara***
- *Saṅgīta-siromani**
- *Śrī Ratnamālā**
- *Śrī Saṅgīta-dāmodara*67*

⁶⁴ *Śrī Bhakti-ratnākara*, 5. hullám.

⁶⁵ Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī: 2000, 22. fejezet.

⁶⁶ Kavi-karnapura: 1999, 14, 17, 18. fejezetek.

⁶⁷ Legalább három személy írt művet ilyen címmel,

⁶² 29-33. fejezet.

⁶³ A témáról bővebben: Beck 2013: 181–201.

- *Śrī Saṅgīta-mukstavaḷa**⁶⁸
- *Śrī Saṅgīta-pārijāta*⁶⁹

Mint azt már az elején kifejtettem, az indiai zene, főleg annak *gaudīya-vaiṣṇava* ága rendkívül nehezen kutatható területe a hagyománynak. A fennmaradt írásos művek csekély száma mellett a kutatók munkáját nehezíti az a tény is, hogy a zenei tradíció főleg mesterről tanítványra adódott, adódik át, így az eredeti, hiteles források nehezen fellelhetőek. Komoly terepmunka nélkül szinte lehetetlen eredményeket elérni. Kétségtelen, hogy a *gaudīya-vaiṣṇavák* számára rendkívüli jelentőséggel bír a zene, hiszen mindennapi vallási cselekedeteikhez elengedhetetlen, egész életüket áthatja, aláfesti. Szükséges lenne mélyreható kutatásokat folytatni a témában. E kutatások minden bizonnyal hozzásegítenék a vallás gyakorlóit az írásokban leírt kedvtelések mélyebb megértéséhez is.

Felhasznált irodalom:

Bandyopadyaya, Shripada: *The Origin of Rāga*. Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1977.

Beck, Guy L.: Two Braj Bhāṣā Versions of the Rāsa-Līlā Pañcādhyāyī and Their

---

Svarūpa Dāmodara Gosvāmī, Dāmodara Mīśra és Subhankara. Nagy valószínűséggel Narahari Cakravartī Ṭhākura Svarūpa Dāmodara Gosvāmīra hivatkozik. Az ő művére ez idáig sajnos nem sikerült rábukkannom.

⁶⁸ Jelmagyarázat: *nem sikerült információt fellelni a műről; **létezik szanszkrit kézirat formájában, ***angol fordítás létezik belőle.

⁶⁹ A *Śrī Saṅgīta-pārijāta* Ahobala Paṇḍita írása, melynek bengáli átírata könyv formájában fellelhető.

Musical Performance in Vaiṣṇava Worship. In: *The Bhāgavata Purāṇa: Sacred text and living tradition*. Columbia University Press, New York, 2013, pp.181-201.

Bhaktivedanta Swami, A. C.: *Śrīmad-Bhāgavatam*. Bhaktivedanta Book Trust, 1992-1995.

Das, Rahul Peter: A „védikus” kifejezés jelentése Prabhupāda és követői számára. *Tattva X/1*. Budapest, 2007, pp. 25-42.

Dvaipāyana Vyāsa: *Vedānta-sūtra*. Magyar Brahmana Misszió, Budapest, 2010.

Ganapati, S.V.: *Sāma Veda*. Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, Delhi, 1992.

Kashyap, R. L.: *Essentials of Sāma Veda and its Music*. SAKSI, Bangalore, 2008.

Kavi-karnapura, Srila: *Ananda Vrnda-vana Campu*. Mahanidhi Swami, 1999.

Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī, Śrīla: *Śrī Govinda Lilāmṛta*. Rasbihari Lal & Sons, Vrindavan, 2000.

Massey, Reginald & Jamila: *The Music of India*. Abhinav Publications, New Delhi, 1993.

Narahari Chakravartī Ṭhākura: *Śrī Bhakti-ratnākara*. In: Vaiṣṇava Folio Archives, (compiled by) Śrī Narasingha Caitanya Maṭha.

Pathak, Suniti Kumar: The Dāsabhakti of the Ālvārs. In: *Medieval Bhakti Movements in India*. Munshiram Manohar Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1999, pp. 174–180.

- Prajanananda, Swami:** *A History of Indian Music (vol.1).* Ramakrishna Vedanta Math, Calcutta, 1997.
- Satya Nārāyaṇa Dāsa – Kundalīni Dāsa:** *Śrī Tattva Sandarbha of Śrīla Jīva Gosvāmī, The First Book of the Śrī-Ṣaṭ-Sandarbha.* Jīva Institute for Vaiṣṇava Studies, Vṛndāvana, 1995.
- Saurabh Goswami – Thielemann, Selina:** *Music and Fine Arts in the Devotional Traditions of India: Worship Through Beauty.* S.B. Nangia A.P.H. Publishing Corporation, New Delhi, 2005.
- Seetha, S.:** *Nāradīya-śikṣā.* Kézirat.
- Staal, Frits:** *Universals: studies in Indian logic and linguistics.* University of Chicago Press, 1988.
- Szabolcsi Bence:** *A zene története.* Kosuth Kiadó, Budapest, 1999.
- The Nāṭya Śāstra of Bharatamuni.* (Translated into English by a Board of Scholars). Sri Satguru Publications, Delhi, 2000.
- Vasu, Śrīśa Chandra:** *Aṣṭādhyāyi of Paṇini and Paṇinīya Vyākaraṇa-sūtravṛttiḥ* (Vol. 1-2). Motilal Banar-sidass Private Limited, Delhi, 1997.
- Vasudeva, Narayan:** Tamil Nadu: Weaving Garlands in Tamil: The Poetry of the Alvars. In: *Krishna.* Oxford University Press, New York, 2007, pp. 187–204.